

УДК 338.48

JEL Z32; R13

DOI: 10.31471/2409-0948-2020-2(22)-118-127

Безугла Людмила Сергіївна
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
49000, Дніпро, вул. Сергія Єфремова, 25
e-mail: milabezugla@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6520-4325>

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. На даний час екологічний туризм визнано одним з основних напрямів розвитку туристичної галузі, який має важливу роль у формуванні та забезпеченні збалансованого сталого розвитку.

У статті розглянуто характерні риси європейських моделей організації екологічного (зеленого) туризму: британської, французької, німецької, італійської, чеської, іспанської, польської та латвійської. Досліджено особливості розвитку екотуризму в різних країнах світу (Італія, Австрія, Фінляндія, Іспанія, Німеччина, Великобританія, Угорщина, Румунія, Польща, Кіпр). Вивчено сутність податкових механізмів, які застосовуються в ряді країн світу з метою стимулювання розвитку екологічного туризму.

Встановлено, що досвід розвинених країн доцільно використовувати в сучасних умовах України, але з урахуванням специфіки розвитку національної економіки. Розвиток екологічного туризму в Україні можливий за умови використання маркетингових комунікацій, залучення міжнародних організацій щодо популяризації новітніх технологій у цій сфері, забезпечення поінформованості населення, що дасть змогу поліпшити екотуристичну інфраструктуру в регіонах.

Пріоритетними напрямками розвитку екотуризму в Україні з урахуванням закордонного досвіду є: удосконалення нормативно-правової бази та її імплементація до основних положень міжнародного законодавства; запровадження податкового механізму на основі надання відповідних пільг; формування належної екотуристичної інфраструктури; забезпечення національних природних парків рекреаційно-туристичною інфраструктурою, яка відповідатиме міжнародним стандартам; активізація співпраці між органами влади, інвесторами, бізнес-структурами, закладами вищої освіти, науковими установами; пошук додаткових і нетрадиційних джерел фінансування; залучення громадськості через проведення відповідних соціологічних досліджень громадської думки, вивчення позицій місцевого населення і відвідувачів, формування громадських об'єднань; розроблення стратегії розвитку екотуризму із застосуванням маркетингового інструментарію та інформаційних технологій.

Ключові слова: екологічний туризм, екотуристична діяльність, світовий досвід, механізми, пріоритетні напрями.

Bezuhla Liudmyla Serhiivna
PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Marketing Department
Dnipro State Agrarian and Economic University
49000, Dnipro city, 25, Serhiia Iefremova str.,
e-mail: milabezugla@gmail.com

**FOREIGN EXPERIENCE OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT
OF ECOLOGICAL TOURISM AND ITS USE
OPPORTUNITIES IN UKRAINE**

Abstract. Currently, eco-tourism is recognized as one of the main directions of development of the tourism industry, which has an important role in shaping and ensuring sustainable development.

The article considers the characteristic features of European models of organization of ecological (green) tourism: British, French, German, Italian, Czech, Spanish, Polish and Latvian. The peculiarities of ecotourism development in different countries of the world (Italy, Austria, Finland, Spain, Germany, Great Britain, Hungary, Romania, Poland, Cyprus) are studied. The essence of tax mechanisms applied in a number of countries of the world for the purpose of stimulation of development of ecological tourism is studied.

It is established that the experience of developed countries should be used in the modern conditions of Ukraine, but taking into account the specifics of the national economy. The development of ecological tourism in Ukraine is possible with the use of marketing communications, involvement of international organizations to promote the latest technologies in this area, ensuring public awareness, which will improve the ecotourism infrastructure in the regions.

Priority areas for the development of ecotourism in Ukraine, taking into account foreign experience are: improving the regulatory framework and its implementation to the main provisions of international law; introduction of a tax mechanism based on the provision of appropriate benefits; formation of proper ecotourism infrastructure; providing national nature parks with recreational and tourist infrastructure that will meet international standards; intensification of cooperation between authorities, investors, business structures, higher education institutions, scientific institutions; search for additional and non-traditional sources of funding; public involvement through conducting relevant sociological surveys of public opinion, studying the positions of the local population and visitors, the formation of public associations; development of ecotourism development strategy with the use of marketing tools and information technologies.

Key words: ecological tourism, ecotourism activity, world experience, mechanisms, priority directions.

Вступ. На сьогодні екологічний туризм визнано одним з основних напрямів розвитку туристичної галузі. У 1990 р. йому було надано офіційного статусу, можливість організації щорічних заходів, таких як «Annual World Congress on Travel & Ecotourism», та право на створення некомерційних організацій. Велике значення екологічного туризму для сталого розвитку було підкреслено ООН ще у 2002 р. Це сприяло посиленню ролі екотуризму не лише в соціально-економічному розвитку територій, а й у збереженні довкілля. Всесвітня туристична організація наголосила, що екологічний туризм не має сприйматися як тимчасове явище або результат піар-кампаній. Екологічний туризм має відігравати важливу роль у формуванні та забезпеченні збалансованого розвитку соціальної та економічної сфер.

При цьому особливої актуальності екотуризм набув у контексті активізації розвитку зеленої економіки. Україна намагається відповідати цим вимогам. Про це свідчить

прийняття Стратегії розвитку та курортів на період до 2026 року, у якій до пріоритетних напрямів туристичної сфери віднесено екологічний (зелений). Це відповідає основним положенням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, де зазначено про необхідність співпраці з метою зміцнення розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі як генератора економічного зростання і стимулювання економіки, зайнятості та валютних надходжень.

З огляду на це, імплементація європейського законодавства з питань екотуризму, визначення стратегічних напрямів розвитку екологічного туризму в Україні з урахуванням передового закордонного досвіду потребують проведення подальших наукових досліджень.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Проблема розвитку сталого, зеленого та екологічного туризму займаються різні міжнародні організації, зокрема: Всесвітня туристична організація (UNWTO), Європейський Союз (EU), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). У своїх звітах, публікаціях вони висвітлюють роль, значення екотуризму в економіці, визначають індикатори для оцінювання його розвитку, збирають статистичну інформацію щодо сучасного стану. Проте в них залишаються не висвітленими особливості української екотуристичної сфери.

Зарубіжні науковці у своїх публікаціях досліджують і розкривають відмінності й особливості розвитку екотуризму у різних країнах світу (Н. Ceballos-Lascurain [1]; J. A. Dixon, L. F. Scura, R. A. Carpenter, P. B. Sherman [2]; S. K. Jacobson, R. Robles [3]; S. Bansal, J. Kumar [4]; R. Buckley [5]; M. Saauman, K. Rossouw [6]; А. Никитин, С. Федорова [7]).

Вітчизняні вчені також приділяють значну увагу актуальним питанням розвитку екотуризму, а саме:

- визначенню недоліків стратегічного розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях, серед яких відсутність стратегічного планування розвитку екотуризму; недосконалість обліку та розподілу економічного і соціального ефектів від екотуристичної діяльності; відсутність інструментів, що гарантують участь місцевих жителів в управлінні розвитком екотуризму; недосконалість систем сертифікації і контролю якості екотуристичних послуг; негативний екодеструктивний вплив туристичної діяльності на екосистеми; недостатня розвиненість інформаційного середовища (Н. Ступень [8]);

- виявленню і систематизації факторів розвитку сільського екологічного туризму, до яких віднесено фактори сфери сільського туризму (виробничі, інфраструктурні, транспортні, туристично-ресурсні та туристично-рекреаційні) та фактори інфраструктури (нормативно-правові, фінансово-інвестиційні, трудові та інноваційні, маркетингові) (Н. Ступень [9]);

- вивченню зарубіжного досвіду розвитку зеленого туризму, рекреаційно-туристичного сектору (Л. Оппельд, А. Гордіян [10]; С. Левцов [11]; М. Король, В. Атаманчук [12]; Г. Пилипенко, Е. Прушківська [13]; О. Дудзяк [14]);

- дослідженню регіональних аспектів розвитку екологічного, аграрного, сільського зеленого туризму в Україні з урахуванням їх специфіки (В. Липчук, Н. Липчук [15]; К. Бабікова [16]; Ю. Гончаров [17]; Л. Дешевенко [18]; В. Паш [19]; Швець Ю. [20]; Л. Максимів, Т. Гарматій, М. Бець [21]).

Ця стаття є продовженням авторських наукових розробок з обґрунтування концептуальних положень розвитку екотуристичної діяльності в Україні. У результаті попередніх досліджень [22-26] виявлено тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні; визначено соціально-економічні аспекти і передумови розвитку екотуризму; розроблено стратегію розвитку екотуристичних підприємств як чиннику підвищення їх конкурентоспроможності.

Висвітлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатньо великий обсяг напрацювань з обраної тематики багато проблем й досі залишаються невіршеними. Аналіз наукової літератури продемонстрував, що існують розбіжності у поняттях зелений, сільський, екологічний, сталий туризм; індикатори розвитку екотуризму не узгоджені та не використовуються у вітчизняному законодавстві; міжнародний досвід формування системи екотуристичної діяльності не знайшов практичного застосування в Україні.

У зв'язку з цим, **мета даної статті** полягає в аналізі й узагальненні закордонного досвіду становлення й розвитку екологічного туризму та наданні пропозицій щодо можливостей його використання в умовах України.

Висвітлення основного матеріалу. Екотуризм на достатньо високому рівні розвивається у більшості країн світу. За даними ВТО, частка так званих «зелених» подорожей становить 7-20% загального обсягу міжнародних поїздок. Темпи зростання зеленого туризму оцінюються у межах 10-30% на рік, а питома вага його доходів – 10–15% загального обсягу доходів від міжнародного туризму.

Варто відзначити вагому державну підтримку програм залучення сільських громад до зеленого й агротуризму в європейських країнах. Європейський Союз вбачає в зеленому туризмі основний важіль економічного зростання сільських територій. За оцінками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі. На сучасному етапі всі національні організації зеленого туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського і сільського туризму (European Federation for Farm and Village Tourism – EuroGites), ключові завдання якої полягають в організації сприяння розвитку зеленого туризму та цільового інвестування проєктів.

При цьому у деяких країнах створено ще національні організації, діяльність яких спрямована на активізацію розвитку екологічного, сільського, зеленого та аграрного туризму. Так, у Великобританії існує Національна організація сільського туризму та агротуризму, яка забезпечує акредитацію осель. У Франції функціонує Національна організація будинків відпочинку і зеленого туризму, яка пропонує агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, що сертифіковано за високими національними стандартами сервісу. У Німеччині розроблено концепцію розвитку туризму в периферійних регіонах для поширення на туристичному ринку дешевого відпочинку на природі, без використання дорогої інфраструктури та надання комфортних умов проживання. У Румунії інтереси власників агроосель представляє Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму. У Данії діє Національна асоціація агротуризму.

Можна виділити декілька національних європейських моделей організації екологічного, сільського зеленого туризму: британська, французька, німецька, італійська, чеська, іспанська, польська та латвійська моделі (*табл. 1*).

Як показує аналіз, кожна країна має свої специфічні особливості розвитку екологічного (зеленого) туризму (*табл. 2*).

У Молдові екологічний туризм включено до Переліку пріоритетних видів діяльності у Державній програмі підтримки підприємництва й малого бізнесу. Тобто у державі приділяється значна увага розвитку екологічного туризму шляхом стимулювання виробників і дрібних підприємців до вжиття рекреаційних заходів, впровадження визначеної державної фінансово-кредитної політики в туристичній сфері.

США володіють найбільш розгалуженою внутрішньою екологічно-туристичною системою. Зосередження уваги на проблемах екологічного туризму дало змогу з часом зменшити кількість виїжджаючих туристів і, відповідно, збільшити кількість внутрішніх. У сфері екологічного туризму переваги надаються відвідуванню охоронних територій, таких як національні парки тощо.

Африку визнано найкращим континентом для екологічного туризму. До уваги туристів пропонуються і пустельні регіони, і дощові тропічні ліси, і велике різноманіття

як рослинного, так і тваринного світу. Крім цього, привабливим регіоном для екотуризму є Азія (Гімалаї, Непал, Тибет, частина Західного Китаю, Монголія, Японські Альпи, Таїланд та ін.).

Таблиця 1

Європейські моделі організації екологічного (зеленого) туризму

Моделі	Характерні риси
Британська	Системи розміщення, що передбачають контакт з сім'єю фермера, можливість самостійного обслуговування. Включає елементи пізнавального та екологічного туризму
Французька	Включає різноманітні форми класичного сільського туризму, що змінюються залежно від близькості до моря. Переваги надаються розвитку гастрономічного і винного туризму
Німецька	Проживання та харчування в будинку фермера. Схильний до фермерського – безпосередньої роботи в полях
Італійська	Поєднання типового відпочинку в сільській місцевості з відновленням здоров'я (екотуризм). Вивчення гастрономії та продуктів місцевого виробництва. Заняття спортом
Чеська	Поєднання відвідування кінних ферм і відпочинку у сільській місцевості
Іспанська	Відпочинок на фермі, знайомство з побутом, гастрономією, догляд за тваринами
Польська	Чітке розмежування господарств, які приймають туристів, на ті, для яких це єдиний бізнес, і ті, які розглядають туристичну діяльність як джерело додаткового доходу
Латвійська	Відпочинок на фермі, ознайомлення побуту, способу життя і традиції фермера

Складено автором

Таблиця 2

Особливості організації екологічного (зеленого) туризму в різних країнах світу

Країни	Особливості
Італія	Курортний, дегустаційний та гастрономічний туризм
Австрія	Заняття із збору трав, приготування молочних продуктів, активний гірський та ековідпочинок
Фінляндія	Відпочинок на берегах заповідних озер та річок
Іспанія	Відпочинок в агросадибах
Німеччина	Участь у міжнародних ярмарках та торгових шоу
Великобританія	Відпочинок в агрооселях
Угорщина	Сільський зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства. Поєднання сільського зеленого туризму з національними традиціями конярства
Румунія	Відпочинок в агрооселях
Польща	Відпочинок в агросадибах
Кіпр	Розвиток природного туризму, тобто відпочинок на природі

Складено автором.

Особливо цікавим є досвід Канади, де ініціативи щодо визначення пріоритетності сфери екотуристичної діяльності передано на рівень провінцій і муніципалітетів. При цьому Канада досягла найбільших успіхів завдяки реалізації ефективної державної політики у сфері екотуризму, яка полягає у підтримці ініціативи та забезпеченні її

впровадження завдяки залученню фінансових ресурсів. Показовим у цьому контексті є роль місцевої влади канадського міста Тіммінс штату Онтаріо, у якому існує організація «Туризм Тіммінса». Вона координує маркетинг туризму, загальні угоди і домовленості, а також розвиток привабливості міста. Ця організація складається із співробітників муніципалітету, проте вона спирається на ділові кола і громадськість, у партнерстві з нею працює підкомітет Корпорації економічного розвитку Тіммінса, створений на основі державно-приватного партнерства.

З метою стимулювання розвитку екотуристичної діяльності в ряді країн світу використовуються податкові важелі (табл. 3).

Таблиця 3

Податкові механізми розвитку екологічного туризму в деяких країнах світу

Країни	Зміст
Угорщина	Формування відповідних пільгових податкових інструментів
Хорватія	Звільнення туристичних і рекреаційних послуг від сплати ПДВ. Застосування додаткових стимулів для капіталовкладень відповідно до розміру інвестицій і рівня забезпечення роботою певної кількості персоналу. Надання спеціальної привілеї інвесторам, які здійснюють діяльність у зонах спеціального державного захисту, де корпоративний податок на додану вартість становить 5-15%
Польща	Встановлення ставки оподаткування туристичного бізнесу у розмірі 7% (для порівняння: інші види бізнесу – 22%). Введення система прискореної амортизації для деяких видів інвестицій. Диференціація обсягу пільг залежно від місця розташування об'єкта інвестування та рівня зайнятості
Іспанія	Надання інвесторам пільгового, податкового режиму і ставки амортизаційних відрахувань, зниження податку з обороту

Складено автором.

Таким чином, закордонний досвід доводить, що екологічний туризм є не лише джерелом отримання доходів, а й збереженням навколишнього природного середовища і збалансованого сталого розвитку території.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досвід розвинених країн беззаперечно свідчить, що для України та її регіонів питання розвитку екотуризму є вкрай важливим, актуальним і перспективним. Завдяки цьому виду туризму можна забезпечити економічне зростання, якісне соціальне забезпечення, підвищити добробут, якість і рівень населення, поліпшити соціально-економічний розвиток територій.

Разом з тим, незважаючи на значні перспективи розвитку екологічного туризму в Україні, існують певні проблеми, які стримують його впровадження. Серед них можна назвати такі: відсутність державної підтримки щодо розвитку сільського, екологічного (зеленого), аграрного туризму; недостатнє застосування світової практики в Україні; низький рівень інформаційного забезпечення; недосконалість законодавчої і нормативно-правової бази та неналежне приділення уваги питанням його відповідності міжнародним вимогам і стандартам; обмежений обсяг інвестиційних ресурсів; недостатньо ефективне застосування механізму державно-приватного партнерства при залученні нетрадиційних джерел фінансування інвестиційних проектів; низький рівень активності органів місцевої влади у розвитку екотуризму; відсутність податкових пільг для осіб, які беруть участь у наданні екотуристичних послуг.

Виходячи з цього, можна сказати, що розвиток екологічного туризму в Україні можливий за умови використання маркетингових комунікацій, залучення міжнародних організацій щодо популяризації новітніх технологій у цій сфері, забезпечення

поінформованості населення, що дасть змогу поліпшити екотуристичну інфраструктуру в регіонах.

Пріоритетними напрямками розвитку екотуризму в Україні з урахуванням закордонного досвіду є:

- удосконалення нормативно-правової бази та її імплементація до основних положень міжнародного законодавства;
- запровадження податкового механізму на основі надання відповідних пільг;
- формування належної екотуристичної інфраструктури;
- забезпечення національних природних парків рекреаційно-туристичною інфраструктурою, яка відповідатиме міжнародним стандартам;
- активізація співпраці між органами влади, інвесторами, бізнес-структурами, закладами вищої освіти, науковими установами;
- пошук додаткових і нетрадиційних джерел фінансування (надання платних послуг, добровільні пожертви відвідувачів, краудінвестинг, публічно-приватне партнерство);
- залучення громадськості через проведення відповідних соціологічних досліджень громадської думки, вивчення позицій місцевого населення і відвідувачів, формування громадських об'єднань;
- розроблення стратегії розвитку екотуризму із застосуванням маркетингового інструментарію та інформаційних технологій.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні регіональних особливостей розвитку екотуристичної діяльності в Україні.

Література

1. Ceballos-Lascurain H. The future of 'ecotourism'. *Mexico Journal*. 1987. P. 13-14.
2. Dixon J. A., Scura L. F., Carpenter R. A., Sherman P. B. Economic analysis of environmental impacts. London, UK: Earthscan Publications Ltd. 1994. 400 p.
3. Jacobson S. K., Robles R. Ecotourism, sustainable development, and conservation education: development of a tour guide training program in Tortuguero, Costa Rica. *Environmental Management*. 1998. Vol. 16(6). P. 701-713.
4. Bansal S., Kumar J. Ecotourism for Community Development: A Stakeholder's Perspective in Great Himalayan National Park. *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*. 2011. Vol. 2(2). P. 31-40.
5. Buckley R. Tourism and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*. 2011. No. 36. P. 397-416.
6. Saayman M., Rossouw K. The impact of tourism on poverty in South Africa. *Development Southern Africa*. 2012. Vol. 29 (3). P. 462-487.
7. Никитин А.И., Федорова С.В. Экологический туризм в США. *СтройМного*. 2017. № 2 (7). URL: <http://stroy mnogo.com/science/economy/ekologicheskiiy-turizm-v-ssha/>.
8. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 94-99.
9. Ступень Н. М. Еколого-економічний аналіз стану та перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Агросвіт*. 2017. № 10. С. 15-19.
10. Оппельд Л. І., Гордіян А. О. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи. *Ефективна економіка*. 2014. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2667/>.
11. Левцов С. В. Зарубіжний досвід організації надання рекреаційних послуг та його імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=889>.
12. Король М. М., Атаманчук В. В. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 30-33.

13. Пилипенко Г. М., Прушківська Е. В. Компаративний аналіз розвитку зеленого туризму в Україні та світі. *Економічний вісник*. 2016. № 3. С. 145-153.
14. Дудзяк О. А. Порівняльна характеристика розвитку сільського зеленого туризму (агротуризми) в західних регіонах України та прикордонних регіонах Польщі. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6190>.
15. Липчук В. В., Липчук Н. В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2008. 160 с.
16. Бабікова К.О. Сучасний стан і тенденції розвитку агротуризму в Івано-Франківській області. *Збалансоване природокористування*. 2013. № 4. С. 43-47.
17. Гончаров Ю.В. Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку загального піднесення економічного рівня регіону. *Національна економіка, Інтелект XXI*. 2014. № 3. С.41-45.
18. Дешевенко Л.П. Сільський зелений туризм – складова економічної системи держави. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2015. № 2. С. 42-50.
19. Паш В.В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. *Агросвіт*. 2015. № 18. С. 17-22.
20. Швець Ю. О. Проблеми і перспективи організації та розвитку зеленого туризму в Україні з урахуванням європейського досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 22. Ч. 1. С. 36-39.
21. Максимів Л. І., Гарматій Т. А., Бець М. Т. Соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2020. Вип. 20. С. 149-161.
22. Безугла Л. С., Воловик Д. В. Перспективи розвитку туризму на внутрішньому та зовнішньому ринках України. *Управління соціально-економічним розвитком країни, регіону, підприємства в умовах кризи (фінансова, аграрна галузі та невиробнича сфера): монографія / за ред. Л.М. Савчук*. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. С. 390-398.
23. Bezuhla L., Demchuk N. Development strategy of ecotourism enterprises as a factor of increasing their competitiveness. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph / ed. by M. Bezpartochnyi*, in 3 Vol.; Higher School of Social and Economic. Przewosk: WSSG, 2019. Vol. 2 P. 289-297.
24. Bezuhla L., Kinash I., Andrusiv U., Dovgal O. Attracting foreign direct investment as an economic challenge for Ukraine in the context of globalization. *7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019)*. Atlantis Press. 2019. Vol. 99. P. 195-200. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/mdsmes-19/125919214>.
25. Безугла Л. С., Демчук Н. І. Соціально-економічні аспекти і передумови розвитку підприємств галузі екотуризму. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 24-28. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2954&i=3>.
26. Безугла Л. С. Сільський зелений туризм: тенденції розвитку національного туристичного бізнесу. *Сучасні підходи до соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку суб'єктів національного господарства: монографія / за ред. Л.М. Савчук, Л.М.Бандоріної*. Дніпро: Пороги, 2020. С. 157-166.

References

1. Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of 'ecotourism'. *Mexico Journal*, 13-14.
2. Dixon, J. A., Scura, L. F., Carpenter, R. A., Sherman, P. B. (1994). Economic analysis of environmental impacts. London, UK: Earthscan Publications Ltd.
3. Jacobson, S. K., Robles, R. (1998). Ecotourism, sustainable development, and conservation education: development of a tour guide training program in Tortuguero, Costa Rica. *Environmental Management*, 16(6), 701-713.

4. Bansal, S., Kumar, J. (2011). Ecotourism for Community Development: A Stakeholder's Perspective in Great Himalayan National Park. *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 2(2), 31-40.
5. Buckley, R. (2011). Tourism and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36, 397-416.
6. Saayman, M., Rossouw, K. (2012). The impact of tourism on poverty in South Africa. *Development Southern Africa*, 29(3), 462-487.
7. Nikitin, A.I., Fedorova, S.V. (2017). Ekologicheskiiy turizm v SShA. *StroyMnogo*, 2(7). URL: <http://stroymnogo.com/science/economy/ekologicheskiiy-turizm-v-ssha/>. [in Russian].
8. Stupen, N. M. (2016). Svitovyi dosvid rozvytku ekolohichoho turyzmu na rekreatsiinykh terytoriiakh. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 3, 94-99. [in Ukrainian].
9. Stupen, N. M. (2017). Ekoloho-ekonomichnyi analiz stanu ta perspektyv rozvytku silskoho zelenoho turyzmu v Ukraini. *Ahrosvit*, 10, 15-19. [in Ukrainian].
10. Oppeld, L. I., Hordiian, A. O. (2014.) Mizhnarodnyi dosvid zelenoho turyzmu v Ukraini: problemy ta perspektyvy. *Efektivna ekonomika*, 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2667/>. [in Ukrainian].
11. Levtsov, S. V. (2015). Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii nadannia rekreatsiinykh posluh ta yoho implementatsiia v Ukraini. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=889>. [in Ukrainian].
12. Korol, M. M., Atamanchuk, V. V. (2016). Analiz yevropeiskoho dosvidu orhanizatsii zelenoho turyzmu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 7(2), 30-33. [in Ukrainian].
13. Pylypenko, H. M., Prushkivska, E. V. (2016). Komparatyvnyi analiz rozvytku zelenoho turyzmu v Ukraini ta sviti. *Ekonomichnyi visnyk*, 3, 145-153. [in Ukrainian].
14. Dudziak, O. A. (2018). Porivnialna kharakterystyka rozvytku silskoho zelenoho turyzmu (ahroturystyky) v zakhidnykh rehionakh Ukrainy ta pryrokordonnykh rehionakh Polshchi. *Efektivna ekonomika*, 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6190>. [in Ukrainian].
15. Lypchuk, V. V., Lypchuk, N. V. (2008). Ahroturyzm: orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku: monohrafiia. Lviv: SPOLOM. [in Ukrainian].
16. Babikova, K. O. (2013). Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku ahroturyzmu v Ivano-Frankivskii oblasti. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 4, 43-47. [in Ukrainian].
17. Honcharov, Yu. V. (2014). Silskyi zelenyi turyzm yak perspektyvnyi napriam rozvytku zahalnoho pidnesennia ekonomichnoho rivnia rehionu. *Natsionalna ekonomika, Intelekt KhKhI*, 3, 41-45. [in Ukrainian].
18. Deshevenko, L. P. (2015). Silskyi zelenyi turyzm – skladova ekonomichnoi systemy derzhavy. *Bukhholderskyi oblik, analiz ta audyt: problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii*, 2, 42-50. [in Ukrainian].
19. Pash, V. V. (2015). Silskyi zelenyi turyzm yak priorytetnyi napriam rozvytku silskykh terytorii Ukrainy. *Ahrosvit*, 18, 17-22. [in Ukrainian].
20. Shvets, Yu. O. (2017). Problemy i perspektyvy orhanizatsii ta rozvytku zelenoho turyzmu v Ukraini z urakhuvanniam yevropeiskoho dosvidu. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 22(1), 36-39. [in Ukrainian].
21. Maksymiv, L. I., Harmatii, T. A., Bets, M. T. (2020). Sotsio-ekoloho-ekonomichni aspekty rozvytku ekolohichnoho turyzmu v Ukrainyyskykh Karpatakh. *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy*, 20, 149-161. [in Ukrainian].
22. Bezuhla, L. S., Volovyk, D. V. (2019). Perspektyvy rozvytku turyzmu na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh Ukrainy. *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom krainy, rehionu, pidpriemstva v umovakh kryzy (finansova, aharna haluzi ta nevyrobnycha sfera): monohrafiia / za red. L.M. Savchuk*. Dnipro: Vydavets Bila K.O., 390-398. [in Ukrainian].
23. Bezuhla, L., Demchuk, N. (2019). Development strategy of ecotourism enterprises as a factor of increasing their competitiveness. *Organizational-economic mechanism of management*

innovative development of economic entities: collective monograph / ed. by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol.; Higher School of Social and Economic. Przewosk: WSSG, 2, 289-297.

24. Bezuhla, L., Kinash, I., Andrusiv, U., Dovgal, O. (2019). Attracting foreign direct investment as an economic challenge for Ukraine in the context of globalization. *7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019)*. Atlantis Press, 99, 195-200. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/mdsmes-19/125919214>.

25. Bezuhla, L. S., Demchuk, N. I. (2019). Sotsialno-ekonomichni aspekty i peredumovy rozvytku pidpriemstv haluzi ekoturizmu. *Ahrosvit*, 18, 24-28. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2954&i=3>. [in Ukrainian].

26. Bezuhla, L. S. (2020). Silskyi zelenyi turizm: tendentsii rozvytku natsionalnoho turystychnoho biznesu. *Suchasni pidkhody do sotsialno-ekonomichnoho, informatsiinoho ta naukovo-tekhnichnoho rozvytku sub'ektiv natsionalnoho hospodarstva*: monohrafiia / za red. L.M. Savchuk, L.M. Bandorinai. Dnipro: Porohy, 157-166. [in Ukrainian].